

SLAVNOSTNI GOVOR DDR. IGORJA GRDINE NA PROSLAVI DNEVA REFORMACIJE V CELJU

30. oktober 2015

Spoštovani gospod predsednik, »izvoleni vsi«,

v srečnih deželah je zgodovina izkušnja in bodisi svarilna bodisi nadihujoča mera vrednosti. V njih vedo, da je mišljenje, ki se brez predmeta ne more vzpeti do pomena, odvisno od zapomnjene prejšnjosti.

V drugih okoljih je zgodovina upravičilo. Izrablja se za izgovore, ki psihološko olajšujejo ponavljanja že preizkušenih obrazcev in preprirov z nikoli ponovljivo usodo. Unikatnost slehernega življenja in enkratnost vsakega trenutka jih dela le za pomensko izpraznjene replike v mnogogovoru stvarnosti.

Jubileji sodobnosti – tristoletnica slovenskega prekmurskega tiska, poltisočletna živost Primoža Trubarja in prihajajoči polmilenij Luthrovih 95 tez – so vzpodbuda k temeljitejšim premislekom o tem, kaj je reformacija pomenila za človeka in s čim je obdarila svet.

Evropska civilizacija se od drugih razlikuje po večsrediščnosti. Antika zaobsega tako Grčijo kot Rim. Sinonima za srednji vek sta najprej Bizanc in Zahod, potem pa v nič manjši meri papež in cesar. Nikoli k trajnejši prevladi kogar koli vodeče tekme med inovativnimi humanističnimi obnovitelji in tradicionalisti na ramah sholastičnih velikanov ob vzniku civilizacije renesanse, med kristjani in filozofi v stoletju luči in razuma ter končno med spodletevajočimi revolucionarnimi projekti in neuresničenim spontanim redom so samo nadaljnji izrazi mnogoglasne nemonolitnosti stare celine. Evropa prepričljivo pripoveduje, kako nobena pamet ni dovoljšnja, da bi sama zmogla razumeti svet. Prav tako opozarja, da noben način mišljenja ne daje odgovorov na vsa vprašanja.

Njen je tudi dvom o tem, ali obstaja skupno dobro – pa hkrati gotovost o dobrem slehernika.

Reformacija je svojevrsten izraz že pred njo uveljavljene in pozneje še mnogokdaj potrjene večžariščnosti evropske civilizacije. Ni pa samo to. Način, na katerega se je soočila z dinamično stvarnostjo, se je izkazal za najbolj obetajoč odgovor na vprašanja, ki jih človeku zastavljata trajnost in minevanje. Luthrovo vnovično oblikovanje je v svojem jedru tradicionalistično: zagovorniki evangelija brez človeških dodatkov so se trudili vzpostaviti prvotno krščansko situacijo. A v razmerah, ki so bile drugačne od onih v antiki, je to pomenilo ustvaritev novega stanja.

Prejšnji in poznejši odgovori na izzive sprememb so bili drugačni, vendar noben od njih ni tako globoko zaznamoval evropskega sveta. Prilagajanja so bila zmerom korak za spremembami, avantgardna praznjenja miz pa so v črne luknje zgodovine praviloma odvrгла tudi svoje prvotne namene in cilje.

Življenje človeka, skozi katerega zmerom odmevata klica po neskaljeni sreči in neomejevani pravici, pričakuje emancipacijo brez sence eliminacije. Zaresno preobražanje ne izključuje: predrugečevanja, ki to počno, so le menjava straže ali taborišča, ne vznik reda iz duha zakonov – tako konvencionalističnih, ki ne smejo pozabiti, da so države namenjene ljudem v njih, kakor normativnih v najglobljem pomenu besede, se pravi moralnih.

Evropa do svoje modrosti in sprejemanja lastne civilizacijske edin-stvenosti ni prišla zlahka. Dejansko jo je k priznanju večžariščnosti in večsrediščnosti privedla nemoč tistih, ki so jo hoteli narediti za kolos – ter prostor, ki obdaja bodisi to bodisi ono prestolnico. Njena najstrašnejša vojna, ki je trajala trideset let – sodobniki so ji rekli »der Teutsche Krieg«, začela pa se je zaradi v vero našemljene absolutistične politike –, je v 17. stoletju ponekod odnesla več kot 90 odstotkov prebivalstva. Ena generacija ni poznala drugega kot ubijanje in morjenje, pa čeprav je Jakob Böhme že pred to vulkansko erupcijo sovražnosti začel poudarjati, da je Božja volja ob vsem drugem ustvarila tudi raznolikost. S škrtajočimi zobmi je politika to sprejela na znanje, ko res več ni mogla drugače – ob sklepanju westfalskega miru. Tedaj vzpostavljeno ravnotežje, ki je omogočalo razvitje ustvarjalnih moči različnih ljudi, je bilo ključ do razcveta

Evrope. Preprečevalo je njeno vrtenje v krogu, do katerega vodi sleherno veslanje le na eni strani čolna.

Slovenska reformacija je del mozaika evropske. Ni pomanjšana izdaja slednje, temveč je njena dediščina ravno tako brezmejna. Najprej se gre sklicevati nanjo kot na izraz neravnodušnosti, s katero se v človeškem svetu sploh vse začinja. Primož Trubar je bil velikan, ki mu nikoli ni bilo vseeno. Za nikogar. Ljudem, ki niso znali nobenega drugega jezika kot slovenskega, je omogočil neposreden stik z Božjo besedo in jim tako odprl vrata k zveličanju. Potemtakem ni čudno, da je Trubar deset let po izidu svoje prve knjige poudaril epohalni pomen tega docela emancipacijskega in v ničemer eliminacijskega dogodka z besedami: Kaj takega se ni zgodilo, odkar svet stoji.

Drugi element velike dediščine slovenske reformacije je prečrtanje obupa. Trubar in Dalmatin sta v svojem opusu zapustila povsem jasne odtise predstave, da živita na koncu zadnje dobe sveta. V njihovih spisih poslednji dnevi ne pomenijo ničesar, kar izhaja iz dožemanja osebnega časa, ampak gre za absolutnost. Živela sta v veri, da je Antikrist že na Zemlji in da se bo zdaj zdaj začela odvrtevati apokalipsa. A to ni bil razlog za obup, sploh pa ne za nedejavnost. Prav nasprotno: občutek iztekanja časa je bil vzpodbuda za delo – in Dalmatin je pri komaj 37 letih že videl svoj opus perfectum, slovensko Biblijo, natisnjen. V 1500 izvodih – torej v mnogo večjem številu, kakor ga dandanes doseže večina knjig ne samo pri nas, temveč tudi v marsikateri kvantitativno močnejši skupnosti.

Tretja stvar, ki jo gre omeniti, je sposobnost oziroma potrebnost uvidevanja dejanskega stanja – tako pri somišljenikih kot pri drugače mislečih. Trubarju leta 1577 gotovo ni bilo v veselje ugotavljati: »In summa, ti lutrski glih taku koker ti papežniki, ta vekši del od nih, v tih velikih smrtnih grehah [...], od samiga Kristusa prerekovanih, do vušes stoje.« Pa je vendar zapisal, kakor je videl, da je. Dandanes, ko ne moremo ne slišati zmerjanja tistih, ki mislijo po svoje, se pravi absolutno manjšinsko, ali skupinsko drugače, bi si bilo namesto orwellovskih minut sovraštva želeli več takšne resnicoljubnosti, kot jo je zmož, ki ga nemara edinega zares ni mogoče pogrešati v slovenski zgodovini. Pa je bil človek, ki se mu je godila krivica. Bil je begunec in bil je izgnanec in bil je Slovenec, ki se mu na celotni časovni osi, tako rekoč od Argonavtov do astronautov,

prileplja zapredenost v sto in eno kolektivno krivdo oziroma sumljivost – od pripadnosti podeželanskemu domačijstvu prek drobnoburžoaznega porekla (na kar namiguje že njegov priimek, ki izvorno pomeni toliko kot mlinar – otrobar) do sovražnega govora v strastnih besedah proti »tim zupernikom« Gospoda Boga. Kot da so ljudje pri nas samo taki in ne kot povsod tudi drugačni.

Četrty temelj reformacijske dediščine je resno pojmovanje besede ter njenega pomena in smisla. Trubarjeva velika iniciativa je bila poskus zasutja prepada med reformatorji na Nemškem in v Švici. Zato je ob njihovih sporih o celoviti ali le duhovni prisotnosti Kristusovega telesa v zakramentu evharistije menil, da je skrivnost vere zares skrivnost in o njej ni mogoče reči nič drugega kot to. Če bi bilo kar koli znanega, bi rabili drugo besedo. Prav tako se ni šalil, ko je leta 1555 v svojem drugem Katekizmu pisal o »slovenski deželi« in to oznako nemudoma razložil tudi svojemu korespondentu Heinrichu Bullingerju kot zaobsegajočo prostor, v katerem je pred begom na Nemško pridigal 17 let. Šlo je za ozemlje, ki ni bilo omejeno s tedanjimi političnimi mejami, ne Trsta, ne Kranjske in ne Štajerske. In, seveda, niti malo neresnosti ni tam, kjer govori, kako »mi, Slovenci« čemu pravimo, pa čeprav nas danes neuki ljudje, ki so si za življenjski cilj izbrali potrditev bridko stvarne ugotovitve Žarka Petana, da je znanje moč, neznanje pa premoč, prepričujejo, kako se nikoli ni označil za enega od nas. Se je. Nedvoumno. Dokler se bale stotakov iz javnih virov valijo v črne kuhinje falsifikatorjev zgodovine in dokler v šolah in drugod ne pripovedujejo le tistega, kar drži in kar je zato vedno ne samo primerno, temveč tudi potrebno izreči, mora vsakdo sam neutrudno ločevati razkrivajoče besede od zavajajočih. Tu se ni mogoče zadovoljiti z nobenimi približki, kajti Trubar svari pred zlom, ki je zmerom vseobsežno: »[G]di [hudič] to glavo mora noter perpraviti, tukaj on ž nega celim životom noter uleze[.]« Odkar velja, da pametnejši popusti, na svetu vladajo najvztrajnejši. Takšen pa dejansko mora biti vsak, ki noče biti prevaran. Nihče ni prevelik, da bi kateri koli problem lahko štel za preneznaten. Nihče ni tako neznamen, da bi ga kateri koli resen problem obšel.

In končno, tu je še Trubarjevo zaupanje v pravico. »Zastopnemu človeku«, ki je v središču njegove »antropologije«, tega ni treba razlagati,

ker brez nje ne more. Za ostale pa je naš reformator leta 1577 monumentalno zapisal: »In summa, vsi tirani, mamaluki, kir te prave krščénike so sovražili, preganali, martrali inu morili od začetka tiga sveta, so hud konec vzeli.«

Naj bo pravica kdaj tudi pri nas izkušnja. Če je navdiha dovolj, nemara niti ni treba, da je tudi svarilo. Zgodovine si niso izmislili mrtvi, da bi z njo mučili žive, temveč minevajoči, da bi trajanje prihodnje rojenih naredili za modrejše od svojega.